

Hið frjálsa val

Þróun mataræðis á Íslandi frá tímum
haftabúskapar til frjálsræðis og
markaðshyggju

Matvæladagur MNÍ
16. október 2007

Laufey Steingrímsdóttir

Hvað ræður vali okkar á mat og drykk?

- Bragð, smekkur og viðhorf okkar sjálfra
- Tísku- og menningarstraumar
- Efnahagur
- Atvinnuhættir
- Markaðssetning og auglýsingar
- Menntun og fræðsla
- Leikreglur samfélagsins, lög og reglur
  - Neyslustýring, viðskiptahöft

Getur verið fróðlegt að líta um öxl

- Róttækar breytingar orðið á mataræði Íslendinga undanfarna áratugi
- Hvað gerðist - hvað kynti undir þróunina?

Yfirlit erindis

- Helstu þekktu þættir sem geta stýrt neyslu
- Breytingar á mataræði og neyslu Íslendinga frá árinu 1970
- Vangaveltur um hvað kynti undir þá þróun
- Spáð í spilin- horft til framtíðar

Í mjólkurbúð 1977

Ýmislegt ræður valinu í innkaupakörfunna eða á diskinn

Leikreglur samfélagsins

Bragð/gæði

Verð/efnahagur/
tími

Þekking/fræðsla/
viðhorf

Aðgengi/framboð

Framboð og aðgengi Straumhvörf með tilkomu stórmarkaða

Dregur úr gjaldeyris- og innflutningshöftum upp úr 1960, opnar leið fyrir alþjóðavæðingu viðskipalífsins

Hagkaup opnar í Skeifunni árið 1970

- hafði flutt inn frægan farm af appelsínum 1967, opnar matvörudeild í kjölfarið og fer að flytja inn eigin matvörur
- byrjar að versla með kjöt og mjólk 1972, áður mátti aðeins selja mjólk í mjólkurverslunum

Framboð og aðgengi

- Skyndibitinn kemur til sögunnar (annað en pylsur):
  - Íshöllin við Austurstræti, opnaði 1956 með hamborgara, pylsur og ísrétti.
  - Tommaborgarar 1981
- Pizzan til landsins:
  - 1970 Smáarakaffi við Laugaveg auglýsir 20 teg af ítölsku pizzapie
  - 1979 Veitingastaðurinn Hornið
  - Um og eftir 1990 byrja heimsendingarnar
- Nútíminn:
  - Skyndibitastaðir á hverju strái, heimsendingar og tilboð

Tveir fyrir einn

Matur í skóla og vinnu

- Ákvarðanir sveitarfélaga um að hafa máltíð í boði fyrir skólabörn - róttæk breyting á aðgengi og þar með mataræði

Nýjungar á markaði- framboðið eykst

Tímamót og örlagavaldar

- Kokteilsósan
  - Askur 1966
- Brauðbyltingin 1976.
  - Vísitölubrauðin lögð að velli
- Framfarir í ostagerð
  - Frá byrjun sjöunda áratugar
- Hreinn safi
  - Sól hf fyrst 1972
- Léttmjólk 1982
- Bjór 1. mars 1989
- Drykkjarjógúrt 2002

Breytingar í landbúnaðarframleiðslu

Kjúklingar, svín, grænmeti, bygg

Verðlag

- Matur verður sífellt ódýrari
Hlutfall heimilistekna í mat
23,2% 1978-1979
18,3% 1995
12,5% 2005
11,1% september 2007 *
- Kaupum við **meira** af mat af þeim sökum?
  - Líklega ekki, en getum keypt „fínni mat“**

*Hagstofa Íslands, www.hagstofan.is

**Emil B Karlsson, Viðskiptaháskólinn Bifröst

Matur með litla verðteygni

- Fólk þarf að kaupa sama magn af matvörum óháð verðlagi
- Verðstríðið febrúar 2005, mjólkurlítri á eina krónu - jók lítið neysluna*
- Tekjumeiri fjölskyldur eyða svipuðu hlutfalli tekna í mat og drykk og tekjuminni, - kaupa dýrari mat
- Velta matvöruverslana lítið breyst þrátt fyrir lægra vöruverð eftir lækkun virðisaukaskatts 1. mars 2007**

* Jón Þór Sturluson, Viðskiptaháskólinn Bifröst

** Emil B Karlsson, Viðskiptaháskólinn Bifröst

Verð og tími

- Áhrif verðbreytinga:
  - Flutningur milli tegunda þegar ein vara hækkar eða lækkar í hlutfalli við aðra.
  - Sbr tollalækkanir á grænmeti auka neysluna
  - „Staðkvæmdaráhrif“
- Tilbúinn matur æ stærri hluti neyslunnar
  - minni tími í matargerð á heimilum

Hamagangur í öskjunni
Útsala á smjöri árið 1980

Neysluþekking - úr ýmsum áttum

- Markaðssetning, auglýsingar
  - Neytendum kennt að nota eða meta nýja vöru á markaði.
  - Ostabæklingar Osta- og smjörsölunnar
  - Matreiðslubækur Hagkaupa.
  - Námskeið Sollu o.fl.

- Menntun í skólakerfinu:
  - Grunnur til að geta valið og hafnað af þekkingu
  - Menntun fagstétta í matvælaíðnaði og verslun

- Almenningsfræðsla
  - Fjölmíðlar
  - Stofnanir og félagasamtök

**Borðum grænmeti og ávexti
-heilsunnar vegna**

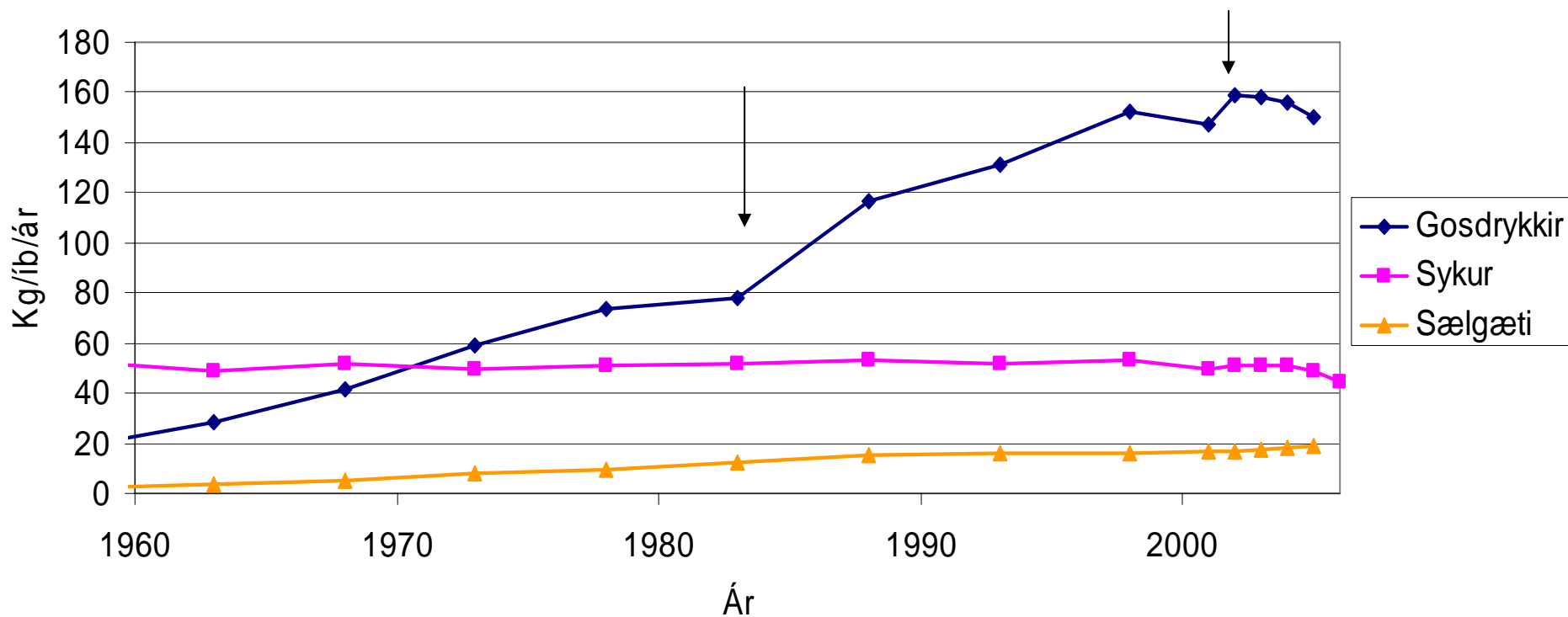
Einn skammtur getur verið einn meðalstór ávöxtur, 75-100g af grænmeti (þ.e. 1 dl af soðnu grænmeti eða 2 dl af salati), eða glas af hreinum ávaxtasafa.

Það er auðveldara en þú heldur að ná 5 skömmtum á dag. Þú getur til dæmis fengið þrjú sinni ávöxt eða glas af ávaxtasafa að morgni og grænmetisalat með hádegjamatnum, annan ávöxt síðdegis, tveir tegundir af grænmeti með kvöldmatnum. Skammtarnir eru orðnir fimm - og þar sem engin ástæða er til að hætta að svo komnu máli geturðu fengið þrjú ferska ávexti í eftirteit.

Mundu að fjölbreytnin skiptir máli!

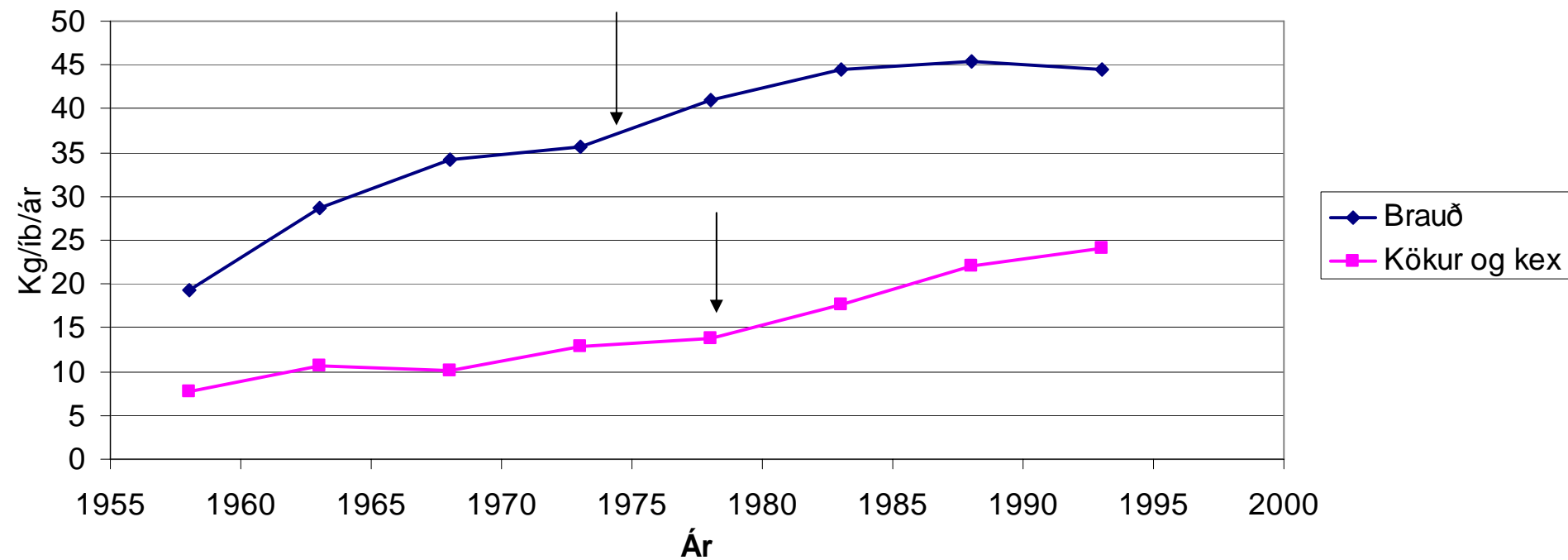
Lýðheilsustöð, Hjartavernd og Krabbameinsfélagið hvetja fólk til að borða fimm skammta eða 500 grömm af grænmeti, ávöxtum og safi á dag fyrir fullorðna, þar af a.m.k. 200g af grænmeti og 200g af ávöxtum, auk kartöflna.

Sykur, gosdrykkir og sælgæti*

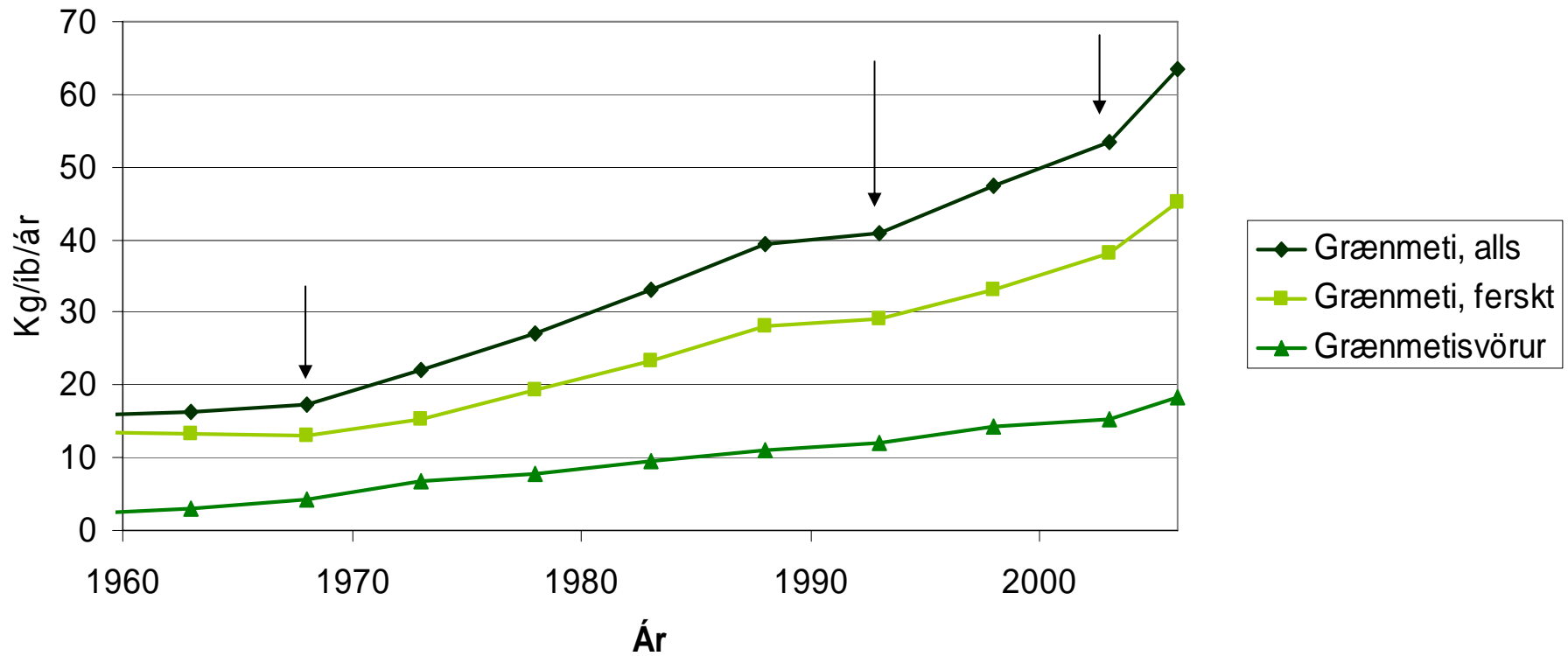

*www.lydheilsustod.is

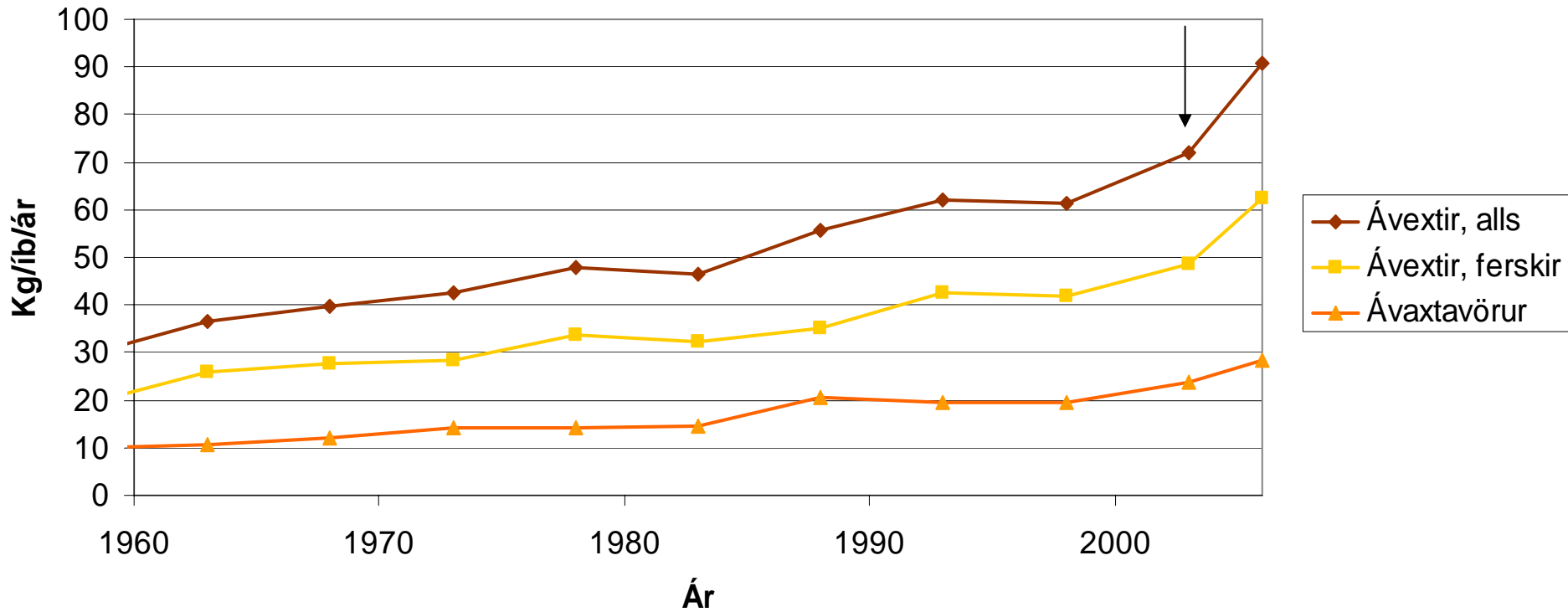
Brauð, kökur og kex*

Grænmeti*

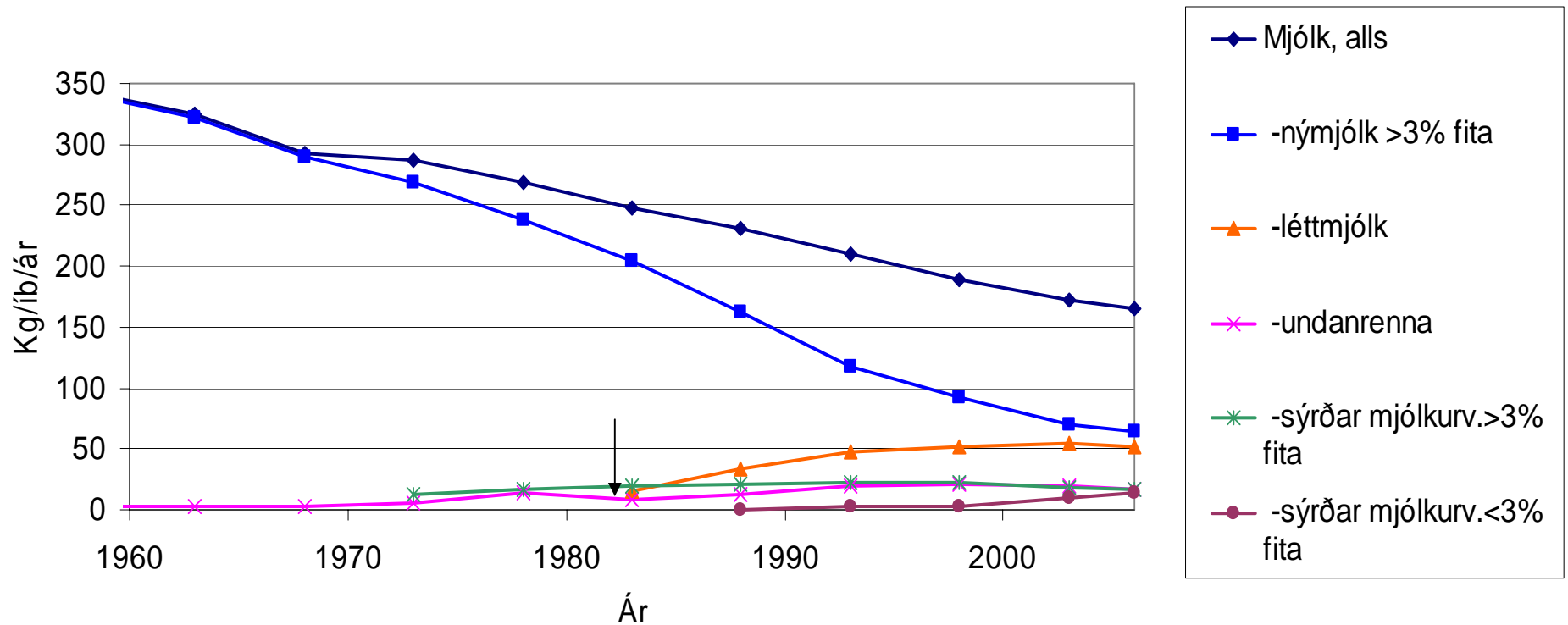
Ávextir*

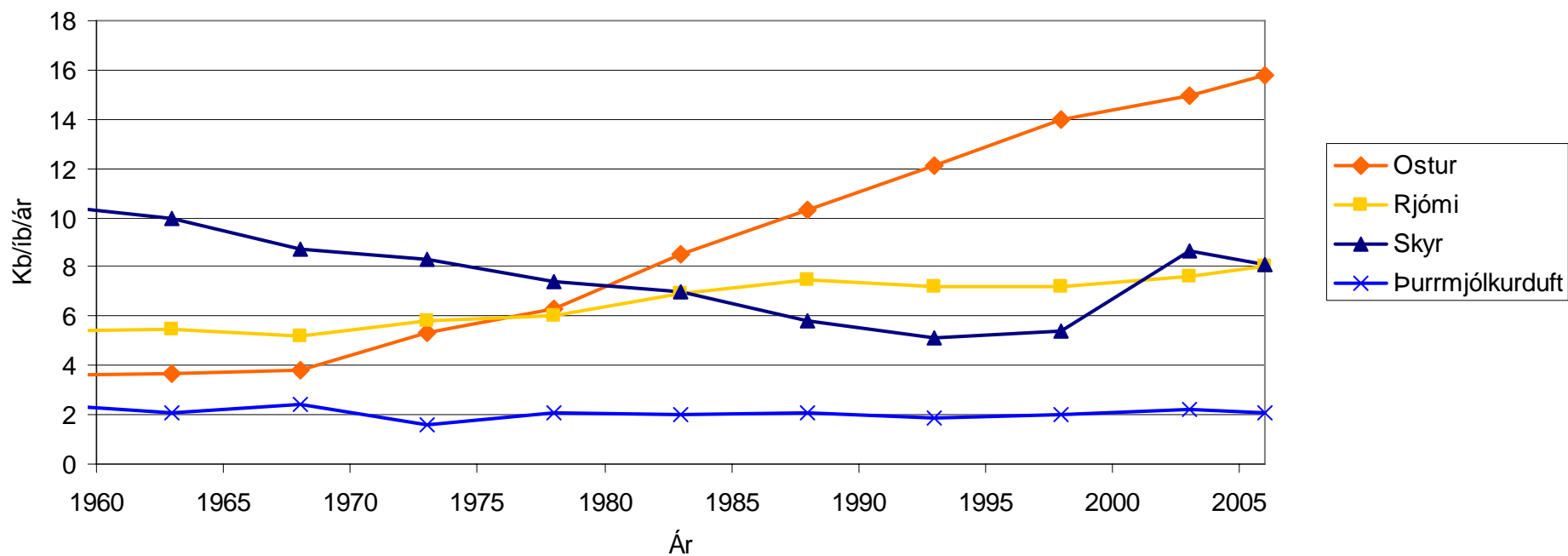
*www.lydheilsustod.is

Mjólk*

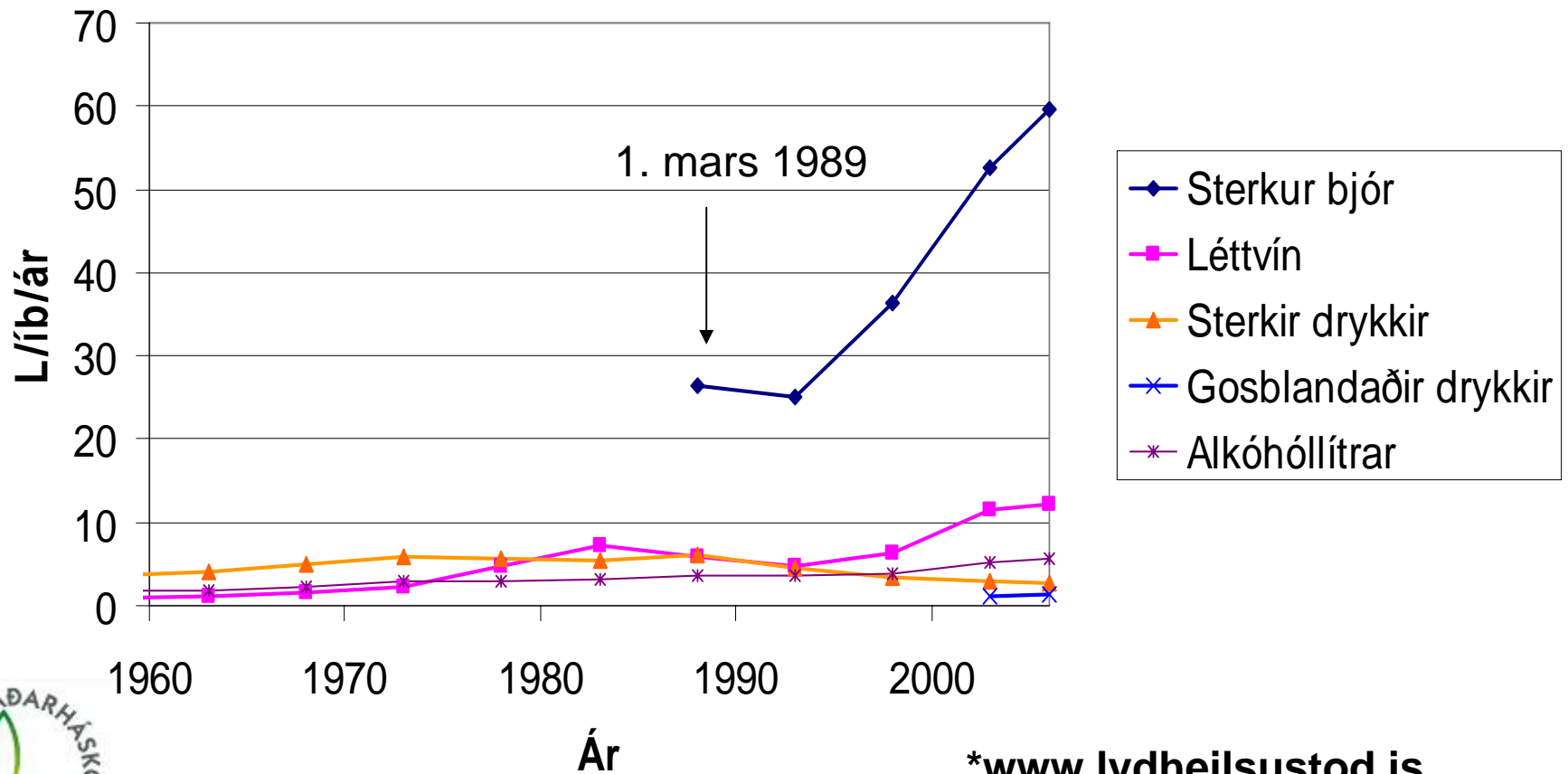

Mjólkurvörur*

*www.lydheilsustod.is

Áfengi*

*www.lydheilsustod.is

Horft til framtíðar

Aukið frelsi í viðskiptum og alþjóðavæðing
- komin til að vera

- Færumst nær mataræði annarra
Evrópuþjóða - „meðaltals Evrópufæði“ ?
- En frelsi fylgir ábyrgð...
- Brýnni þörf á fræðslu fyrir neytendur,
framleiðendur og verslun
- Eftirlit og aðhald neytenda

Kröfuharðari neytendur framtíðar

- Áhersla á ódýran mat - en um leið dýrari sérvörur fyrir sækera og vandláta
- Munur á mataræði milli þjóðfélagshópa getur aukist
- Krafa um þægindi og þjónustu: Tilbúinn matur sem uppfyllir gæðakröfur

Umhverfisvitund og tækniþróun lykilatriði fyrir framtíðarþróun

- Sjálfbær þróun og framleiðsla
- Ferðapreytti maturinn fær kannski hvíld
  - Matur úr héraði
  - Norrænn matur til vegs og virðingar?
- Lífræn ræktun
- Vistvæn framleiðsla
  - Frá maga til haga

Niðurstaða

- Stórfelldar breytingar á mataræði Íslendinga frá 1970 má að miklu leyti rekja til aukins frjálstræðis í viðskiptum og almennrar velmegunar í landinu
- Vel upplýstir og kröfuharðir neytendur eru forsenda þess að umrætt frelsi verði okkur til hagsbóta
- Umhverfismál munu skipta æ meira máli fyrir matvælaframleiðslu og neyslu í framtíðinni

Takk fyrir!

